

Ponašanje odgajanika tijekom institucionalnog tretmana u ZPM Turopolje s obzirom na stupanj urbaniziranosti mjesta porijekla

Danko Bakić

Zavod za preodgoj maloljetnika Turopolje

Sažetak

U radu se pokušalo utvrditi postoje li razlike u prostoru ponašanja tijekom institucionalnog tretmana između odgajanika ZPM Turopolje iz mjesta različitih prema stupnju urbaniziranosti. Ukupni uzorak je podijeljen na tri subuzorka; odgajanci iz većih gradova ($N_1=38$), odgajanci iz manjih gradova ($N_2=32$) i odgajanci sa sela ($N_3=29$). Metodom robusne diskriminativne analize izlučene su dvije značajne diskriminativne funkcije. Prvoj diskriminativnoj funkciji najviše su pridonjele varijable »Loš odnos prema radu«, »Ispoljavanje fizičke agresije prema drugim odgajanicima i službenom osoblju« te »Konzumiranje droga tijekom penalnog tretmana«. Najviše rezultate na ovoj diskriminativnoj funkciji imali su odgajanci iz većih gradova, zatim iz manjih gradova, a najniže odgajanci sa sela. Drugoj diskriminativnoj funkciji najviše su pridonjele varijable »Loš uspjeh u školi«, »Loše održavanje osobne higijene« te »Slabo učešće u slobodnim aktivnostima«. Na ovoj diskriminativnoj funkciji najniže (najnepovoljnije) rezultate postigli su odgajanci sa sela, zatim odgajanci iz većih gradova, a najbolje odgajanci iz manjih gradova. U radu se razmatra problem nedovoljne izjednačenosti subuzoraka prema određenim relevantnim karakteristikama, te sugerira potreba sličnih istraživanja na većim i izjednačenijim subuzorcima da bi se dobiveni rezultati eventualno potvrdili s većom pouzdanošću. Na kraju se na osnovi dobivenih rezultata daju neki prijedlozi za penološku praksu.

Ključne riječi: maloljetnička delinkvencija, urbano-ruralno porijeklo, instituciionalni tretman

1. Uvod

U literaturi s područja kriminologije češće se može naići na isticanje povezanosti između maloljetničke delinkvencije i stupnja urbaniziranosti područja na kojem maloljetnici žive. Prevladavajući je stav kako jače urbanizirana sredina iz raznih razloga predstavlja kriminogeni činitelj, dok bi to trebalo manje važiti u odnosu na manje urbaniziranu sredinu. U potpunosti bismo se mogli složiti s konstatacijom Mikšaj-Todorović (1992) kako je sasvim izvjesno da globalni i društveni razvoj kojeg je segment i urbanizacija, sam po sebi nije u izravnim uzročno-posljedičnim vezama s kriminalnim ponašanjem. Takav razvoj, međutim, kojeg su posljedica i promjene u životnim uvjetima kako u gradu tako i na selu, prati niz sekundarnih pojava od kojih su

neke povoljne, a neke nepovoljne s obzirom na kriminalitet uopće, pa tako i na kriminalitet maloljetnika. Jakovlev (1982) daje prikaz različitih karakteristika sela i gradova koje, prema njegovom mišljenju, čine gradsku sredinu kriminogenijom od seoske. Za grad je karakteristično postojanje mnoštva socijalnih skupina, raznovrsnost socijalnih struktura, raznovrsnost percepcija i ocjena, stereotipizacija lika žrtve i prijestupnika, nemotiviranost nasilja, stereotipno socijalno reagiranje i formalna socijalna kontrola, što dovodi do anonimnosti kontakata, socijalne distance i visoke mobilnosti. Za selo je karakteristično postojanje jedinstvene socijalne skupine, jedinstvenost socijalnih činitelja, usaglašenost percepcija i ocjena, individualizacija lika žrtve i prijestupnika, individualizirano i motivirano nasilje, individualizirano socijalno reagiranje i neformalna

socijalna kontrola, što dovodi do međusobnog poznavanja, socijalne bliskosti i niske mobilnosti. Valja napomenuti kako se razni autori slažu da u suvremenom svijetu dolazi do približavanja i prožimanja grada i sela zbog različitih razloga (među kojima su svakako i razvoj sredstava komunikacije i informatizacija). Ipak je vjerojatno da su ti procesi manje izraženi u nerazvijenim zemljama i zemljama u tranziciji među koje spada i naša zemlja. Stoga se može pretpostaviti kako u našoj zemlji neke tradicionalne razlike između grada i sela još uvijek postoje, premda u manjoj mjeri nego ranije i vrše određeni utjecaj, između ostalog, i na pojavu maloljetničke delinkvencije.

Istraživanja koja bi se bavila karakteristikama ponašanja institucionalizirane populacije (a osobito maloljetnika) s obzirom na njihovo porijeklo pregledom domaće literature gotovo uopće nismo uspjeli pronaći. Stoga ćemo prikazati rezultate nekih radova koji ovaj problem tretiraju s kriminološkog aspekta.

Uzelac (1992) navodi kako su prve ozbiljne studije teritorijalnih karakteristika kriminaliteta vezane uz ekološki orijentirane sociologe tzv. »čikaške škole« (Shaw, McRay, Wirth i dr.) iz 30-ih godina ovog stoljeća. Ovaj autor također ukazuje na to kako je do sada znatno češće istraživani utjecaj socioekonomskih činitelja na kriminalitet punoljetnih osoba, nego u odnosu na maloljetnike.

Singer (1979) na uzorku punoljetnih osoba pronalazi kako se najviše krvnih delikata vrši u mjestima koja nisu niti sjedište općine, zatim u mjestima koja su sjedište općinskih sudova, dok je u mjestima koja su sjedišta županijskih sudova iznadprosječno mnogo silovanja i razbojstava.

Bosanac i sur. (1979) pronalaze kako pretežan dio počinitelja delikata nasilja u obitelji potječe sa sela i živi na selu. Sa povećavanjem stupnja urbaniziranosti jača povezanost s razbojstvom i seksualnim deliktima, dok su krvni delikti jače povezani sa seoskim područjima.

Singer i Cajner (1992) pronalaze kako je oko polovice osoba prijavljenih zbog kaznenih djela protiv imovine djelo počinilo u mjestu koje je sjedište županijskog suda, više od trećine na područjima s ruralnim karakteristikama, a najmanje u mjestu koje je sjedište općinskog suda. Kod maloljetnika autori dobivaju drugačije rezultate, budući da je najviše maloljetnika imovinske delikte počinilo u mjestu koje je sjedište općinskog suda, dakle u manjem gradu.

U radu koji prati teritorijalno kretanje kriminaliteta punoljetnih osoba u Hrvatskoj u 18-godišnjem razdoblju, Mikšaj-Todorović (1992) je utvrdila kako su imovinski delikti povezani sa stupnjem urbanizacije kraja, dok krvni delikti pokazuju mnogo

manju osjetljivost na ovu dimenziju, tj. imaju manje jasnu socijalnu determinaciju.

Rezultati nekih istraživanja kriminaliteta maloljetnika daju donekle različitu sliku od istraživanja kriminaliteta odraslih s obzirom na dimenziju selo – grad.

Mikšaj-Todorović (1993) navodi kako je 1980. godine oko polovice prijavljenih maloljetnika boravilo na selu, oko 15% u Zagrebu, oko četvrtine u sjedištu županijskog suda, te oko 17% u sjedištu općine. U ovih 10-ak godina došlo je do pomaka kriminaliteta djece i maloljetnika prema urbanim sredinama, tako da je 1991. god. oko polovice prijavljenih delinkvenata boravilo u sjedištima županijskih sudova, oko četvrtine u manjim gradovima, te oko četvrtine na selu. U većim gradovima više je krvnih i seksualnih delikata, te razbojstava i oduzimanja vozila na motorni pogon. Na selu maloljetnici češće čine kaznena djela protiv opće sigurnosti te djela dovođenja u opasnost života i imovine općeopasnom radnjom ili sredstvom. Autorica zaključuje kako je 1992. godine mjesto boravka maloljetnih delinkvenata strogo urbana sredina uz koncentraciju najtežih imovinskih i nasilničkih delikata.

Poldrugač (1993) također pronalazi kako su delikti nasilja kod maloljetnika pristupniji u urbanim sredinama, što je suprotni rezultat u odnosu na punoljetne počinitelje kaznenih djela, gdje su takvi delikti prisutniji u ruralnim područjima. Također je za urbane sredine vezan i višestruki recidivizam maloljetnika.

Uzelac (1992) pronalazi kako socioekonomski razvoj, koji je najuže povezan s urbanizacijom, ima značajan utjecaj na delikte maloljetnika protiv imovine i materijalnu štetu kao posljedicu. Ovi činitelji, međutim, nemaju nikakvo značenje za delikte protiv života i tijela te na težinu izvršenih kaznenih djela. Autor zaključuje kako je uloga personalnih i neposrednih socijalnih medijatora kod maloljetnika mnogo izraženija nego kod odraslih, što za posledicu ima manji utjecaj takvog eksternog činitelja kao što je urbanizacija na njihovo kriminalno ponašanje, osobito ono koje se manifestira kroz vršenje krvnih delikata.

Moguće je da ovakva kriminološka obilježja pojave maloljetničke delinkvencije imaju određen, makar posredni, utjecaj na ponašanje odgajnika u institucionalnom okruženju. Ovo tim više što je ranije istraživanje (Bakić, 1996) ukazalo kako je jedan od prediktora agresivnog ponašanja maloljetnika u institucionalnom okruženju vršenje kaznenih djela s elementima nasilja, a vidjeli smo kako neki recentni radovi ukazuju da su delikti nasilja prisutniji kod maloljetnika u urbanim sredinama.

Autor jedinog dostupnog rada bliskog problematici ovog istraživanja je Žaja (1984). On je proveo istraživanje na uzorku muških punoljetnih institucionaliziranih osuđenih osoba te je analizirao odnos mjesta u kojem je ispitanik proveo mladost s tri kategorije procjene ponašanja tijekom penalnog tretmana: pozitivno, promjenjivo i negativno. Dobio je rezultat po kojem s povećanjem stupnja urbaniziranosti mjesta mladosti osuđene osobe opada procjena pozitivnosti njenog ponašanja tijekom penalnog tretmana. Drugim riječima, bolje ponašanje tijekom penalnog tretmana iskazali su ispitanici iz ruralnih područja, a lošije ispitanici iz urbanih područja.

Stoga se u ovom radu polazi od pretpostavke kako činjenica života odgajnika u različito urbaniziranim područjima ima određenu važnost za njihovo ponašanje, što bi se trebalo odraziti i u ponašanju iskazanom tijekom institucionalnog tretmana. Premda su ispitanici homogeni po tome što su svi počinili kaznena djela, smatramo da to nije dovoljno da anulira određene razlike koje mogu proizaći iz različitih životnih iskustava stečenih življenjem u sredinama različitog stupnja urbaniziranosti. Naime, kako je već navedeno, različito urbanizirane sredine imaju određene specifične karakteristike, koje vjerojatno ostavljaju trajni pečat na ličnost i ponašanje pojedinca, a koje onda tog pojedinca disponiraju i za određeno ponašanje u zavodskim uvjetima.

S obzirom na vlastita zapažanja u radu s ovom populacijom i rezultate provedenih kriminoloških istraživanja, očekujemo da će odgajnici iz urbaniziranih sredina iskazati generalno nepovoljnije ponašanje od odgajnika iz ruralnih sredina, a osobito u onim aspektima ponašanja koja predstavljaju veća kršenja i remećenja unutarnjeg reda ustanove.

Dobiveni rezultati mogli bi biti osnova za neke prijedloge unapređenja tretmana u smislu njegove diferencijacije, s obzirom na subkategorije opće zavodske populacije na dimenziji selo – grad.

2. Metode istraživanja

2.1. Uzorak ispitanika

Uzorak ovog istraživanja brojao je 99 ispitanika muškog spola. Radi se o maloljetnim i mlađim punoljetnim osobama koje su rješenjima sudova upućene na izdržavanje odgojne mjere upućivanje u dom za preodgoj, a koje su se u vremenskom razdoblju u kojem su podaci prikupljeni (siječanj i veljača 1996. godine) nalazile u ZPM Turopolje. Radi se, dakle, o prigodnom uzorku.

Ukupni uzorak podijeljen je na tri subuzorka u skladu sa stupnjem urbanizacije mjesta u kojem je ispitanik proveo najveći dio dosadašnjeg života.

Prvi subuzorak sačinjen je od ispitanika koji su najveći dio dosadašnjeg života proveli u većem gradu. U ovom istraživanju kao veći gradovi tretirali su se Zagreb, Osijek, Rijeka i Split. Ovaj subuzorak brojao je 38 ispitanika. Najmlađi ispitanik u njemu imao je 15, a najstariji 20 godina, dok je njihova prosječna dob iznosila 17,9 godina. Od ovih ispitanika 21 ih je najveći dio dosadašnjeg života provelo u Zagrebu, 8 u Splitu, 5 u Osijeku i 4 u Rijeci. Delikte nasilja izvršilo je 16 ili 42% ispitanika ovog subuzorka.

Drugi subuzorak sačinjen je od ispitanika koji su najveći dio dosadašnjeg života proveli u manjem gradu. Ovaj subuzorak brojao je 32 ispitanika. Najmlađi ispitanik bio je star 15, a najstariji 20 godina, dok je njihova prosječna dob iznosila 17,4 godine. Od ovih ispitanika 6 ih je bilo iz Pule, 5 iz Bjelovara, 4 iz Karlovca, po 3 iz Slavonskog Broda i Vinkovaca, 2 iz Vukovara te po 1 iz Dubrovnika, Varaždina, Zadra, Koprivnice, Virovitice, Omiša, Siska, Opuzena i Dakova. Četvorica ili 12,5% je izvršilo kazneno djelo s elementima nasilja. Kako se vidi, u ovaj subuzorak ušli su ispitanici iz mjesta različitih po svojoj veličini, tako da bi možda bilo metodološki opravdanije da je ovaj subuzorak podijeljen na dva dijela, ali je to bilo nemoguće uraditi zbog relativne malobrojnosti ukupnog broja ispitanika. Ipak nam se čini da većina ovih ispitanika potječe iz mjesta koja se mogu okarakterizirati kao manji gradovi u uvjetima naše zemlje.

Treći subuzorak sastavljen je od ispitanika koji su najveći dio dosadašnjeg života proveli na selu. Ovaj subuzorak brojao je 29 ispitanika. Najmlađi ispitanik u ovom subuzorku imao je 15, a najstariji 20 godina, dok je njihova prosječna dob bila 17,14 godina. Šestorica, ili oko 20% ispitanika ovog subuzorka izvršilo je kaznena djela s elementima nasilja.

Kako se može vidjeti, subuzorci nisu u potpunosti izjednačeni u određenim karakteristikama. Najveća je prosječna starost subuzorka ispitanika iz većeg grada, zatim iz manjeg grada, a najmlađi su u prosjeku ispitanici sa sela. T-test ukazuje na značajnost razlike u prosječnoj dobi između subuzorka ispitanika porijeklom iz većeg grada i sa sela, uz sigurnost od 90% ($T=2.3$; $d.f.=60$; $0.05=1.671$). Razlike u dobi između ispitanika iz većeg i manjeg grada, te manjeg grada i sela nisu značajne. Na ovakvu razliku između subuzorka ispitanika treba obratiti pozornost, s obzirom da u ovom uzrastu starija dob u pravilu znači i veću tjelesnu snagu, koja je jedan od bitnih momenata u determinaciji određenih oblika ponašanja odgajnika u specifičnim zavodskim uvjetima.

Druga kontrolirana karakteristika je udio ispitanika koji su počinili kaznena djela s elementima nasilja po subuzorcima. Najmanje je ovakvih ispi-

tanika u subuzorku ispitanika iz manjeg grada, zatim u subuzorku ispitanika se sela, te najviše u subuzorku iz većeg grada. I ova razlika može se smatrati bitnom s obzirom da je ranije istraživanje (Bakić, 1996) pokazalo kako je vršenje kaznenih djela s elementima nasilja jedan od prediktora agresivnog ponašanja u zavodskim uvjetima.

Treća kontrolirana karakteristika je broj ispitanika unutar subuzoraka sklonih konzumiranju droga. U subuzorku ispitanika iz većeg grada takvih je odgajnika 10 ili oko 26%. U subuzorku ispitanika iz manjeg grada konzumiranju droga je sklon 3 ili oko 9% odgajnika, dok je u subuzorku ispitanika sa sela sklon konzumiranju droge 2 ili 3,5% odgajnika. Očito je da gradsko porijeklo odgajnika snažno utječe na sklonost konzumiranju droga. I na ovaj podatak valja obratiti pažnju, s obzirom da je gore navedeno istraživanje ukazalo kako je sklonost konzumiranju droga najsnažniji prediktor općeg agresivnog ponašanja odgajnika u zavodskim uvjetima (Bakić, 1996).

2.2. Uzorak varijabli

Prostor ponašanja ispitanika unutar zavodskog tretmana ispitan je na 10 varijabli:

1. Uspjeh u školi (loš, srednji, dobar);
2. Odnos prema radu (loš, srednji, dobar);
3. Bijegovi iz ustanove (nijedan, 1 ili 2, 3 i više puta);
4. Kriminalni recidiv tijekom izvršavanja mjere (niti jednom, jednom, više puta);
5. Ispoljavanje fizičke agresije prema drugim odgajnicima (rijetko ili nikada, ponekad, često);
6. Ispoljavanje fizičke agresije prema službenom osoblju (ne, da);
7. Namjerno uništavanje zavodske imovine (rijetko ili nikada, ponekad, često);
8. Održavanje osobne higijene i higijene prostora (loše, srednje, dobro);
9. Učešće u slobodnim aktivnostima (slabo, srednje, izraženo);
10. Konzumiranje droga tijekom izvršavanja odgojne mjere (ne, da);

Podaci o iskazanom ponašanju odgajnika tijekom zavodskog tretmana dobiveni su na osnovi analize podataka sadržanih u osobnim listovima i procjene ponašanja svakog odgajnika od strane dva odgojitelja koji vode njegovu odgojnu skupinu i autora ovoga rada. Za dio varijabli objektivnijeg tipa (uspjeh u školi, bjegovi iz ustanove, recidiv, ispoljavanje agresije, konzumiranje droga) podaci su prikupljeni iz osobnih listova te su u tom smislu potpuno pouzdani. Za ostale varijable procjenjivane od strane odgojitelja zbog eventualnih različitosti kriterija procjene postoji mogućnost smanjene pouzdanosti. Ipak, budući da su se u većini slučajeva procjene vrlo dobro poklapale, smatramo da

to ne bi trebalo utjecati u znatnijoj mjeri na pouzdanost rezultata istraživanja.

2.3. Metode obrade podataka

Da bi se utvrdile eventualne statistički značajne razlike između tri različita područja s obzirom na iskazano ponašanje tijekom zavodskog tretmana, korištena je metoda robusne diskriminativne analize i analize varijance po modificiranom programu SDA Momirovića i sur. (1984). Ovom metodom ekstrahiraju se diskriminativne funkcije kao glavne komponente standardiziranih vektora skupina. Izračunate su varijance između subuzoraka kao i unutar samih subuzoraka. Značajna razlika aritmetičkih sredina testirana je Fisherov-im testom. Također se računala vrijednost diskriminacije Lambda kao i centroidi skupina pomoću kojih se određuje položaj svake skupine u diskriminativnom prostoru. Da bi se odredio relativan pridonos svake varijable u kreiranju diskriminativne funkcije, računati su koeficijenti diskriminacije i koeficijenti korelacije svake varijable s diskriminativnom funkcijom.

3. Rezultati i diskusija

S obzirom na to da se u istraživanju radilo s tri subuzorka ispitanika, ekstrahirane su dvije diskriminativne funkcije. U tablici 1 prikazani su rezultati diskriminativne analize.

Na osnovi rezultata u tablici 1 vidimo da se tri područja značajno razlikuju na prvoj diskriminativnoj funkciji uz vjerojatnost pogreške $P = 0.019$. Dalje vidimo da se tri područja razlikuju značajno i na drugoj diskriminativnoj funkciji uz vjerojatnost pogreške $P = 0.045$.

Pregledom centroida skupina na prvoj diskriminativnoj funkciji vidi se da najniže rezultate imaju odgajnici iz ruralnih područja, nešto više od njih ispitanici iz manjih gradova, a najviše ispitanici iz većih gradova.

Pregledom centroida na drugoj diskriminativnoj funkciji uočavamo da najniže rezultate imaju odga-

Tablica 1: Svojstvene vrijednosti diskriminativnih funkcija i centroidi skupina
(Eigenvalues of discriminant factors and group centroids)

Diskriminativne funkcije	1	2
Lambda (diskriminativna vrijednost)	2.04	0.98
Fisherov test	4.21	1.95
Vjerojatnost pogreške (P)	0.019	0.045
C ₁ (centroid subuzorka ispit. iz većeg grada)	0.949	0.269
C ₂ (centroid subuzorka ispit. iz manjeg grada)	-0.166	-0.606
C ₃ (centroid subuzorka ispit. sa sela)	-1.054	-0.338

Tablica 2: Diskriminativni koeficijenti (DIS₁ i DIS₂) i koeficijenti korelacije (KOR₁ i KOR₂) diskriminativnih funkcija (Discriminant coefficients (DIS₁ and DIS₂) and correlation coefficients (COR₁ and COR₂) of discriminant factors)

Varijable	DIS ₁	DIS ₂	KOR ₁	KOR ₂
Uspjeh u školi	0.317	0.400	-0.722	-0.971
Odnos prema radu	-0.491	-0.731	-0.029	-0.005
Bijegovi iz ustanove	0.261	0.344	0.120	0.245
Kriminalni recidiv tijekom izvršavanja mjere	0.210	0.298	0.069	0.185
Ispoljavanje fizičke agresije prema drugim odgajanicima	0.405	0.784	0.036	0.101
Ispoljavanje fizičke agresije prema službenom osoblju	0.320	0.522	0.428	0.462
Namjerno uništavanje zavodske imovine	0.254	0.580	0.017	0.205
Održavanje osobne higijene i higijene prostora	0.263	0.415	-0.229	-0.482
Učešće u slobodnim aktivnostima	0.076	0.355	-0.383	-0.467
Konzumiranje droga tijekom izvršavanja odgojne mjere	0.375	0.613	0.273	0.333

janici iz manjih gradova, više od njih odgajnici iz većih gradova, a najviše odgajnici sa sela.

Da bismo utvrdili koliko je koja varijabla zaslužna za diskriminaciju subuzoraka, poslužiti ćemo se podacima iz tablice 2.

U tablici 2 vidi se da najveći udio u prvoj diskriminativnoj funkciji ima varijabla br. 2, »odnos prema radu«, s time što se radi o negativnoj povezanosti, tj. 1. diskriminativna funkcija preferira odgajnike iz većih gradova u smislu njihovog lošijeg odnosa prema radu. Uz ovu varijablu, 1. diskriminativna funkcija je definirana i pridonosom varijable br. 5 »Fizička agresija prema drugim odgajnicima«, br. 6 »Fizička agresija prema službenom osoblju« i br. 10 »Konzumiranje droga tijekom penalnog tretmana«. U skladu s tim, možemo reći kako prva diskriminativna funkcija ukazuje na to kako najlošiji odnos prema radu iskazuju odgajnici iz većih gradova, koji su uz to skloniji od odgajnika iz druga dva subuzorka fizičkoj agresiji prema drugim odgajnicima i službenom osoblju, te konzumiranju droga tijekom penalnog tretmana. Ovakvim tipovima ponašanja manje su od odgajnika iz većih gradova skloni odgajnici iz manjih gradova, a najmanje odgajnici iz ruralnih područja. Što se tiče druge diskriminativne funkcije, najviše projekcije na nju ima varijabla br. 1 »Uspjeh u školi«. Uz ovu varijablu drugoj diskriminativnoj funkciji pridonosi i varijabla br. 8 »Održavanje higijene« te varijabla br. 9 »Učešće u slobodnim aktivnostima«. Sve tri varijable su sa diskriminativnom funkcijom u negativnoj vezi, što znači da su proporcionalno povezane, odnosno da se uz više vrijednosti jedne, vezuju više vrijednosti drugih varijabli (i obrnuto). S obzirom na to, možemo zaključiti kako 2. diskriminativna funkcija ukazuje na značajne razlike između subuzoraka s obzirom na loš uspjeh u školi, slabo održavanje higijene i slabo učešće u slobodnim aktivnostima, pri čemu su ovakvim oblicima ponašanja tijekom institucionalnog tretmana najskloniji odgajnici iz ruralnih podru-

čja, nešto manje od njih odgajnici iz većih gradova, a znatno manje odgajnici iz manjih gradova.

Interpretacija ovakvih rezultata svakako nije jednostavna. Očito je da prvu diskriminativnu funkciju konstituiraju vrlo negativna ponašanja tijekom institucionalnog tretmana. Pozornost privlači činjenica da se unutar istog diskriminativnog faktora nalaze tri varijable čija je povezanost ranije utvrđena (Bakić, 1996). Radi se o varijablama »Konzumiranje droga tijekom penalnog tretmana« te »Fizička agresija prema službenom osoblju i drugim odgajnicima«. Ovim varijablama pridružuje se i varijabla »Loš odnos prema radu«. S obzirom na ove varijable, čini nam se da je ova diskriminativna funkcija produkt različitog broja odgajnika sklonih konzumiranju droga po pojedinim subuzorcima. Logično je da varijabla »Konzumiranje droga tijekom institucionalnog tretmana« najizravnije ovisi o broju odgajnika sklonih konzumiranju droga u pojedinom subuzorku. Također je u gore navedenom istraživanju utvrđeno kako sklonost konzumiranju droge predstavlja najsnažniji prediktor za ispoljavanje opečeg agresivnog ponašanja u zavodskim uvjetima, a prvu diskriminativnu funkciju konstituiraju i dvije varijable koje se odnose na agresivno ponašanje. Kao prediktor agresivnog ponašanja u istom istraživanju također su pronađene i starija dob odgajnika i vršenje kaznenih djela s elementima nasilja. Na sve ove tri varijable između subuzorka postoje određene razlike, tako da se može postaviti pitanje je li prva diskriminativna funkcija predstavlja posljedicu različitih stupnjeva urbanizacije mjesta iz kojih potječu ispitanici, ili različitih psihosocijalnih osobina ispitanika unutar pojedinih subuzoraka. Ili, drugim riječima, bi li ovakve razlike postojale i da su ispitanici po subuzorcima bili u potpunosti izjednačeni po svim relevantnim karakteristikama. Na ovo pitanje ne može se dati siguran odgovor, ali se nama čini prihvatljivija druga solucija, tj. da činjenica urbanog ili ruralnog porijekla sama za sebe ne predstavlja direktan uzrok razlika između subuzoraka, nego da je njezin utje-

caj posredovan određenim karakteristikama populacije koje u zavod dolaze iz područja različitih stupnjeva urbanizacije. Zbog određenih razloga u koje ne bismo ulazili, očito je da u zavod za preodgoj iz mjesta različitog stupnja urbanizacije dolaze odgajanici različitih sociodemografskih karakteristika, a ove se razlike odražavaju i na njihovom različitom ponašanju tijekom institucionalnog tretmana.

Zato i možemo uočiti kako prva diskriminativna funkcija prilično precizno prati subskupine odgajanika s obzirom na udio odgajanika sklonih konzumiranju droga i prosječnu dob, dok je donekle izuzetak udio ispitanika koji su počinili kazna djela s elementima nasilja.

Druga diskriminativna funkcija također je konstituirana od negativnih ponašanja ali manje težine. Čini nam se da kod ove diskriminativne funkcije dolaze do izražaja neke tradicionalnije razlike u uvjetima života u različito urbaniziranim područjima. Bolji uspjeh u školi, veći interes za slobodne aktivnosti, te izraženije higijenske navike kod odgajanika iz jače urbaniziranih područja mogu biti posljedica različitih tipova i činitelja socijalizacije na više i manje urbaniziranim područjima. Tako npr. djeca iz većih a i iz manjih gradova češće polaze predškolske ustanove u kojima se razvijaju neke njihove kognitivne, senzorne i psihomotorne sposobnosti kroz razne aktivnosti u takvim ustanovama (Novosel, Nikolić, 1991). Za pretpostaviti je da njihovi roditelji imaju bar donekle viši obrazovni nivo, pa i od njih usvajaju određena znanja i vještine, a vjerojatno su i škole u više urbaniziranim područjima kvalitetnije. Na taj način odgajanici iz većih gradova dolaze u zavod s većim kvantumom informacija, te s određenim znanjima i vještinama koje odgajanici sa sela nisu usvojili, ili su ih usvojili u manjoj mjeri. Ovo se onda odražava i na uspjeh u školi, odnos prema higijeni i interesu za slobodne aktivnosti. Ono što donekle iznenađuje jest to da odgajanici iz manjih gradova na ovoj diskriminativnoj funkciji imaju povoljniju poziciju od odgajanika iz većih gradova. Moguće je da je ovakav rezultat posljedica toga što se u manjim gradovima ukrštaju s jedne strane relativno povoljniji odgojno-obrazovni uvjeti od onih na selu (barem u pogledu razvijanja znanja i sposobnosti koji utječu na ponašanja od kojih je konstituirana druga diskriminativna funkcija), te s druge strane manji stupanj kvantitete i ekstremnosti sociopatoloških pojava od onih u većim gradovima. Tako su odgajanici iz manjih gradova u poziciji steći određena znanja, vještine i navike u većoj mjeri od onih sa sela, a s druge strane nisu toliko snažno izloženi utjecaju raznih patoloških pojava (raspad obitelji, migraciona kretanja, onečišćenje okoline, ubrzano socijalno raslojavanje, razvijeno tržište drogama, život u »divljim«

naseljima bez osnovnih higijenskih uvjeta i dr.) poput odgajanika iz većih gradova, a koje pojave mogu umanjiti ili čak u potpunosti anulirati potencijalne prednosti života u većem gradu. Moguće je da zbog ovih razloga odgajanici iz manjih gradova imaju najpovoljniju poziciju na drugoj diskriminativnoj funkciji, premda bi se moglo očekivati da će u ovim aspektima života u zavodu najpovoljnije ponašanje iskazati odgajanici iz većih gradova.

4. Zaključna razmatranja

Metodom robusne diskriminativne analize u prostoru iskazanog ponašanja odgajanika iz područja različitog stupnja urbaniziranosti u Zavodu za preodgoj maloljetnika Turopolje tijekom institucionalnog tretmana, izlučene su dvije značajne diskriminativne funkcije.

Prva diskriminativna funkcija definirana je s četiri tipa ponašanja: loš odnos prema radu, fizička agresija prema službenom osoblju i drugim odgajanicima, te konzumiranje droga tijekom završnog tretmana. Na ovoj diskriminativnoj funkciji najviše rezultate postigli su odgajanici iz većih gradova, zatim iz manjih gradova, a najniže (najpovoljnije) odgajanici sa sela.

Drugoj diskriminativnoj funkciji najviše pridone varijable: »Uspjeh u školi«, »Održavanje higijene« i »Učešće u slobodnim aktivnostima«. Najniže rezultate ovdje postižu odgajanici sa sela, zatim iz većih gradova, a najpovoljniji su rezultati odgajanika iz manjih gradova. Stoga bi se moglo zaključiti kako je pretpostavka iznjeta u poglavlju 1. ovog rada potvrđena. Međutim, također se opravdano može postaviti pitanje jesu li takvi rezultati posljedica različitog porijekla odgajanika ili nedovoljne izjednačenosti subuzoraka ispitanika po određenim karakteristikama, a što je osobito značajno za prvu diskriminativnu funkciju.

Posebno je relevantno pitanje hoće li se pokazati da su subuzorci odgajanika iz mjesta različitog stupnja urbaniziranosti koji čine uzorak ovog istraživanja reprezentativni za zavodsku populaciju u duljem razdoblju. Karakteristike odgajanika koji borave u zavodu za preodgoj ovise o općem kretanju maloljetničke delinkvencije u društvu i politici izricanja ove sankcije od strane sudova s jedne, te o duljini boravaka određenog odgajanika u zavodu s druge strane. Očito je da su sudovi u razdoblju unutar kojega je sastavljen ovaj uzorak, u Zavodu upućivali u prosjeku starije odgajanike iz većih gradova, u odnosu na odgajanike iz manjih gradova i sela. Također je između ovih odgajanika bio veći udio onih koji su skloni konzumiranju droga, te onih koji su počinili kaznena djela s elementima nasilja. Ukoliko bi se ovakav trend slanja odgajanika u Zavod nastavio, tada bismo imali situaciju u

kojoj bi svaka subskupina odgajnika iz različito urbaniziranih područja, imala međusobno donekle različite, ali relativno stabilne karakteristike. Stoga bismo mogli pretpostaviti da će ovi odgajnici i dalje iskazivati ponašanje slično onom kakvo je utvrđeno rezultatima ovog istraživanja, premda ne bismo mogli biti sigurni postoje li te razlike zbog različitog mjesta porijekla ili zbog razlika u sociodemografskim osobinama odgajnika.

Još viši stupanj poopćivosti i pouzdanosti rezultata bio bi ukoliko bi se on dobio na izjednačenim subuzorcima, što se u ovom istraživanju nije moglo postići. Tada bismo mogli s velikom sigurnošću eventualne razlike u ponašanju odgajnika pripisati različitom mjestu porijekla.

U tom smislu, otvara se prostor za istraživanja ovakvog tipa na izjednačenim uzorcima koja bi mogla dati pouzdanije rezultate.

Uza sva navedena ograničenja, ipak se iz ovih rezultata mogu izvući i određene konzekvence za praksu institucionalnog tretmana maloljetnih delinkvenata. Svakako da se pri tome mora poći od realnih mogućnosti i uvjeta u ustanovi, kao i od mogućnosti promjene određenih nepovoljnih karakteristika, odnosno generabilnosti poželjnih. S obzirom na prvu diskriminativnu funkciju logičan je zaključak da bi se tretmanski naponi u odnosu na dio urbane populacije trebali prvenstveno usmjeriti prema razrješavanju problema ovisnosti o drogama. Na žalost, određeni pokušaji provedeni u tom smjeru pokazali su se relativno neuspješnim, kako u Zavodu, tako i u nekim drugim ustanovama (Husnjak, Videc, Heged, 1995). Naime, ovisnost o drogama dijela zavodske populacije najvjerojatnije predstavlja samo jedan segment sklopa nepovoljnih ponašanja koja proizlaze iz dugotrajnog negativnog procesa formiranja ličnosti. Stoga je ovaj sklop ponašanja vrlo otporan na vanjske utjecaje i teško promjenjiv. Zato je prema našem mišljenju osnovno pitanje je li zavod za preodgoj ustanova primjerena ovoj kategoriji populacije, i koliko je ova kategorija populacije kompatibilna u smislu preodgoja s delinkventima koji nisu ovisnici.

Drugu diskriminativnu funkciju definiraju varijable koje opisuju ponašanja koja su lakše podložna promjeni. Naime, na sva ova tri tipa ponašanja moguće je pozitivno utjecati razvijanjem određenih navika i vještina, te pomaganjem u usvajanju određenih informacija. Stoga bi možda bilo poželjno organizirati neke oblike dopunske nastave za dio populacije s ruralnog područja, a osobito bi bilo dobro motivirati ove odgajnike da se uključe u razne sekcije i slobodne aktivnosti koje postoje u zavodima. Logično je da u ovakvim aktivnostima naj-

većim dijelom sudjeluju oni odgajnici koji već imaju razvijene neke povoljne osobine, a da to na neki način i pogoduje ustanovi budući da se s takvim odgajnicima lakše mogu postići bolji rezultati. Međutim, upravo ovaj vid aktivnosti bio bi primjeren barem jednom dijelu populacije iz ruralnih područja, a to bi moglo imati i pozitivne efekte na druge segmente njihovog ponašanja, kako u zavedu, tako i nakon odlaska iz njega.

5. Literatura

1. Bakić, D. (1996): Neke psiho-socio-demografske karakteristike i agresivno ponašanje odgajnika u ZPM Turropolje. Hrvatski časopis za penologiju. u tisku.
2. Bosanac i sur. (1979): Nasilničko ponašanje u porodici. SRCE. Zagreb.
3. Husnjak, V., Videc, Z., Heged, M. (1995): Provedba sigurnosne mjere obveznog liječenja narkomana u Kaznenom zavodu Lepoglava. U: Bauer, K. i dr. (ur.), Zajednički protiv ovisnosti, Ministarstvo rada i socijalne skrbi RH, Zagreb, 85-95.
4. Jakovlev, A. (1982): Nasilnički kriminalitet u uvjetima grada. JRKKP br. 3.
5. Mikšaj-Todorović, Lj. (1992): Promjena kanoničkih relacija socioekonomskih karakteristika kriminaliteta punoljetnih osoba u Hrvatskoj u osamnaestogodišnjem razdoblju. Defektologija, 28, 1-2 (suplement), 57-93.
6. Mikšaj-Todorović, Lj. (1993): Manifestna razina promjena u strukturi delinkvencije malodobnih u Republici Hrvatskoj. Kriminologija i socijalna integracija, 1, 1, 39-59.
7. Momirović, K. i sur. (1984): Kompjuterski programi za identifikaciju, selekciju, programiranje i kontrolu treninga. FFK, Zagreb.
8. Novosel, M., Nikolić, B. (1991): Relacije između uspješnosti u testu Akadia, školskom uspjehu, teškoćama u razvoju i socio-ekonomskom statusu učenika osnovnih škola u tri područja. Defektologija, 28, 1, 89-107.
9. Poldrugač, Z. (1993): Teritorijalne karakteristike kriminaliteta maloljetnika u Republici Hrvatskoj u 1992. godini. Kriminologija i socijalna integracija, 1, 1, 59-75.
10. Singer, M., Cajner, I. (1992): Kretanje i teritorijalna distribucija kriminaliteta u Republici Hrvatskoj. Penološke teme, 7, 1-2, 19-39.
11. Singer, M. (1979): Neki modaliteti kriminalnog nasilja. Defektologija, 1, 1-9.
12. Uzelac, S. (1992): Utjecaj socioekonomskog razvoja na delinkvenciju maloljetnika u Hrvatskoj. Defektologija, 28, 1-2 (suplement), 35-57.
13. Žaja, B. (1984): Utjecaj nekih demografskih i socio-loških karakteristika počinitelja delikata nasilja na njihovo ponašanje u toku penološkog tretmana (dissertacija). Defektološki fakultet, Beograd.

Behaviour of Young Offenders During the Institutional Treatment in Reformatory (youth Detention Center) Turopolje with Regard to the Degree of Urbanization of the Place of Young Offender's Origin

Summary

This paper tries to establish whether there are any differences within behavioural space during institutional treatment between the wards of Reformatory Turopolje coming from places of different degrees of urbanization. The total sample was divided in three subsamples: the wards coming from the cities ($N_1=38$); those coming from smaller towns ($N_2=32$); and the ones coming from villages ($N_3=29$). Using a modified method of discriminative analysis it was possible to isolate two important discriminant functions.

The first discriminant function is defined by four types of behaviour: poor attitude toward work, physical aggression toward the members of staff and other wards, and consumption of drugs during the institutional treatment. The highest results on this discriminant function are achieved by the examinees coming from the cities, after that came the results of the examinees from smaller towns, and the lowest (most favourable) results were obtained for the examinees coming from the villages.

Regarding the second discriminant function, the most contributing variables are: "success in school"; "maintaining of personal hygiene"; and "participation in extracurricular activities". The lowest results here are achieved by examinees coming from villages, next come the results of the examinees from the cities, and the most favourable are the results of examinees from smaller towns.

The obtained results confirm the supposition according to which the circumstance of living in areas of different degrees of urbanization has a certain relevance to childrens' behaviour and this should also be reflected in their behaviour during the institutional treatment. However, it remains an open question whether such results are the consequence of differences regarding the place of their origin or of insufficient standardization of subsamples in relation to certain characteristics, which is particularly important for the first discriminant function.

With some limitations, the certain consequences can be derived from the obtained results, which are relevant to the practice of institutional treatment of juvenile delinquents. In that, one has to start from the real possibilities and conditions in a particular institution, as also from the possibility of changing certain unfavourable characteristics or possibility to generate the desirable ones. With regard to the first discriminant function, the logical conclusion is that the efforts within penological treatment related to the part of the urban population should be primarily oriented on solving the drug addiction problem. Unfortunately, certain attempts in that direction, undertaken in Turopolje Reformatory and in some other institutions (Husnjak, Videc, Heged, 1995) have been relatively unsuccessful. Namely, the drug addiction problem within the part of the institution population most probably represents only one segment in the complex of objectionable behaviours resulting from a prolonged negative personality formation process. This is the reason why this complex of behaviours is very resistant to external influences and very difficult to change. Therefore, the basic question is whether the reformatory is the appropriate institution for this population category and how compatible is this population category in the context of reforming process with other delinquents who are not drug addicts.

The second discriminant function is defined by variables describing types of behaviour more susceptible to changes. Namely, all three types of behaviour can be positively influenced by developing of certain skills and habits, and by facilitating the acquiring of certain information. Therefore it would be advisable to organize some forms of supplemental education for the part of institution population from the rural areas and it would be particularly useful to motivate these children to join the various groups and participate in the extracurricular activities provided by institutions. As it is, and quite logically, the participants in these activities are mostly the children who already have some well developed positive characteristics and in a way, this is also convenient for the institutions, because it is easier to achieve good results with such children. But exactly this aspect of activity would be appropriate for at least part of the population from rural areas and it could have positive effects on other segments of their behaviour within the institution, as also in their future lives, after they leave the institution.

Key words: juvenile delinquency, urban-rural background, institutional treatment